

RAPPORT

LYÅSA_STRÖMHULT (G22)

FÖRDJUPAD BESKRIVNING AV EN KULTURMILJÖ AV
RIKSINTRESSE

Lyåsa-Strömhult [G22] – Fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse

Framställt av: KMV forum AB, Bäckaby Landskap och WSP group
www.kmvforum.se; <http://www.wspgroup.com/sv/WSP-Sverige/>

Författare: Stefan Höglin

Uppdragsansvarig: Mia Björckebaum, KMV forum

Medverkande: Emy Lanemo, KMV forum

Stefan Höglin, Bäckaby Landskap

Cecilia Lindqvist, WSP group

KMV forum.

Beställning: Länsstyrelsen i Kronobergs län

Länsstyrelsen i Kronobergs län

351 86 VÄXJÖ

Telefon 010 223 70 00

November 2016

Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsens webbplats

www.lansstyrelsen.se/kronoberg under Publikationer/Kulturmiljö

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

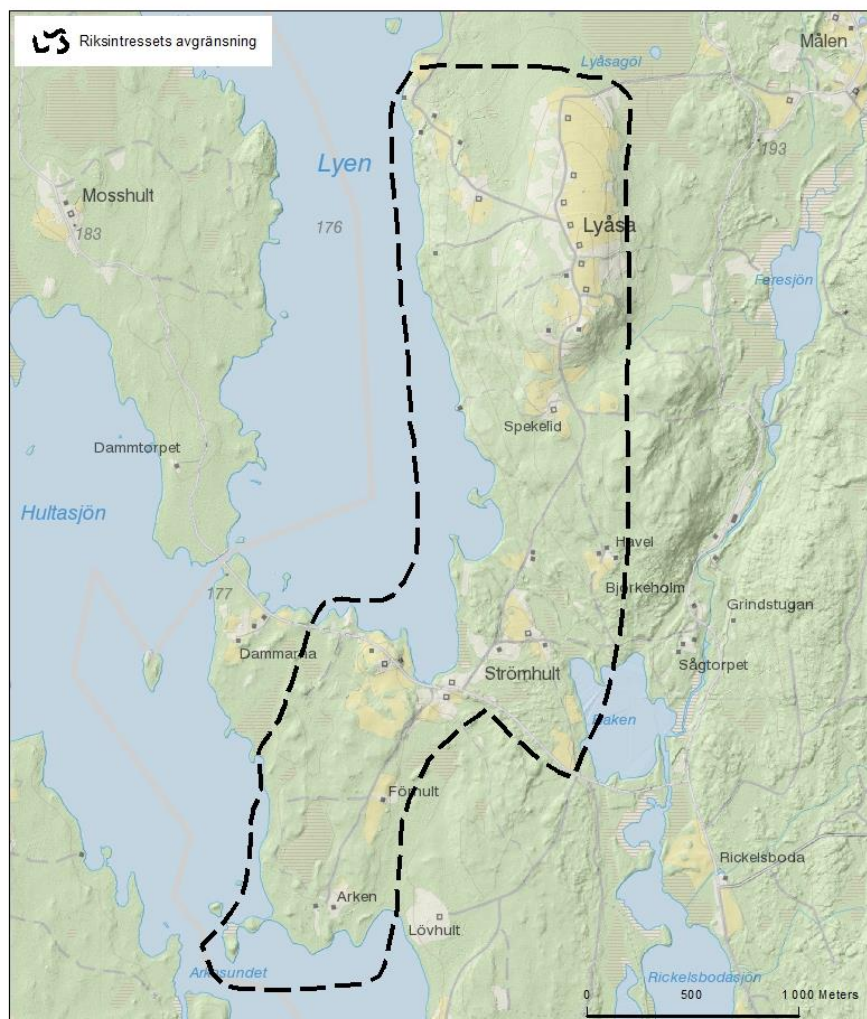
Kortfattad överblick	4
<i>Sammanfattning</i>	5
<i>Riktlinjer</i>	6
Bakgrund	8
<i>Riksintresseprojektet</i>	8
<i>Vad är en riksintressant kulturmiljö?</i>	9
<i>Utgångspunkterna i Lyåsa-Strömhult</i>	10
<i>Planläge, program och övrig lagstiftning</i>	10
Kulturhistorisk analys	11
<i>Den regionala skalan: Värends centralbygder och randmiljöer</i>	11
<i>Den lokala skalan</i>	14
Landskapet idag	14
Fornlämningsbilden	15
Landskaps- och bebyggelseutvecklingen i korthet	18
<i>Bedömning</i>	22
Miljöns riksintressanta värde	22
Särskild bedömning av lämplig skyddsform/lagrum för att hantera Lyåsa-Strömhult	25
Fysiska uttryck i landskapet	25
<i>Landskapsbild och visuella samband</i>	26
<i>Riktlinjer</i>	27
<i>Förslag till ändringar</i>	29

KORTFATTAD ÖVERBLICK

Lyåsa-Strömhult [G 22] (Slätthögs sn)

Motivering: Odlingslandskap med småskaliga byar i marginalbygd på gränsen mellan Varend, Njudung och Finnvedens folkland. (Bymiljö).

Uttryck för riksintresset: I Lyåsa ligger bebyggelsen utmed byvägen medan Strömhult har mer oregelbundet placerad bebyggelse. Laga skiftespräglad landskap med bevarade odlingsrösen, stenmurar och äldre stenbunden åker.

SAMMANFATTNING

Lyåsa-Strömhult är ett av Alvesta kommuns åtta kulturmiljöer av riksintresse, av vilka de flesta kan anses belägna i Värends västra centralbygder. Det aktuella om-

rådet ligger emellertid i vad som utgjort en randbygd på gränsen till de gamla folklanden

Finnveden och Njudung i kommunens nordvästra hörn. Riksintresset kan landskapsmässigt sägas bestå av två delar.

Strömhult utgörs av ett relativt flackt och småbrutet odlingslandskap med delvis välbevarad äldre agrar bebyggelse, medan den nordliga delen, Lyåsa by ligger anpassad till en markerad höjdrygg (en s.k. drumlin) med en rik byggnadskultur och ett innehållsrikt odlingslandskap.

Lyåsa är ett representativt och pedagogiskt exempel på hur landskapet på en för regionen typisk

landform utvecklats sig från förhistorisk tid till 1800-talet. Strömhult däremot innehåller visserligen värdefulla gårdsmiljöer, men här finns även partier som står under igenväxning och med en negativ utveckling av byggnadsmiljön.

Utredningen resulterar i slutsatsen att riksintressets avgränsning bör minskas till att omfatta endast Lyåsa och att motivtexten ändras till att bättre motsvara kulturmiljöns värden.

RIKTLINJER

Att ta tillvara ett riksintresse i planering eller projektering handlar dels om att utnyttja värdenas potential för en hållbar utveckling, dels om att förhindra påtaglig skada. En åtgärd får, enligt miljöbalken 3 kap 6 §, inte leda till att riksintresset påtagligt skadas. Samtidigt bär ett riksintresse på resurser och möjligheter som ska tas tillvara i samhällsplaneringen. Följande riktlinjer ger ett antal exempel på hur skada kan undvikas, och miljön vårdas, stärkas och utvecklas:

- För att bättre förstå landskapets historiska djup är det angeläget att forn-lämningarna fortsätter att vårdas och att informationsinsatserna fördjupas för de tre brosåldersrösen som finns i området samt röjningsröseområdena.
- Gravar och fossil åkermark tillhör riksintressets bärande värden. Tillstånd enligt 2 kap KML om att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra en av riksintressets forn-lämningar bör i regel inte beviljas.
- Hävden av det öppna och innehållsrika odlingslandskapet är en förutsättning för möjligheterna att uppleva sambanden i landskapet. Överföring av jordbruksmark till skogsmark, samlad villabebyggelse eller liknande åtgärder som ändrar upplevelsen av den traditionella markanvändningens principer med åkermarker på krönet av åsen och ängs- och betesmarker på sluttningarna, kan, beroende på omfattning och lokalisering, medföra påtaglig skada.
- Landskapselement i jordbruksmarkerna i form av odlingsrösen och stentippar vittnar om långa tider av stenröjning, särskilt under 1800-talet. Borttagning av dessa kan medföra påtaglig skada.
- Stenmurar och brukningsvägar lokaliserades ofta i anslutning till fastighetsgränser och vittnar därför ofta om skiftesreformerna under 1800-talet. I Lyåsa löper dessa tvärs åsen riktning på ett karaktäristiskt sätt. Det är viktigt att dessa bevaras.
- Byggnadsbeståndet i riksintresseområdet är relativt enhetligt, med äldre agrar bebyggelse, i form av traditionella par- och enkelstugor, med tillhörande ekonomibyggnader, torp- och lägenhetsmiljöer. Den agrara bebyggelsen är viktig att bibehålla med så traditionell prägel som möjligt.
- Området har viss tålighet för vidare utveckling vad avser bebyggelseetableringar. Eventuell ny bebyggelse bör ha samma skala och utformning som den befintliga och inte lokaliseras så att siktlinjer mot omgivande landskapsvyer bryts.

- Bebyggelsen i Lyåsa fick under 1800-talet en spridd bebyggelse längs med byvägen, med gårdarna liggande på ett pärlband. Med ett undantag (Södergårdens ursprungliga gårdsläge) förlades mangårdsbyggnaden öster om vägen och ekonomibyggnaderna väster om vägen. Denna glesa struktur och gårdsuppdelning är viktig att respektera vid eventuellt nyuppförande av byggnader.
- Byvägens småskaliga karaktär och vindlande sträckning som förbinder de olika enheterna är viktig att bevara.

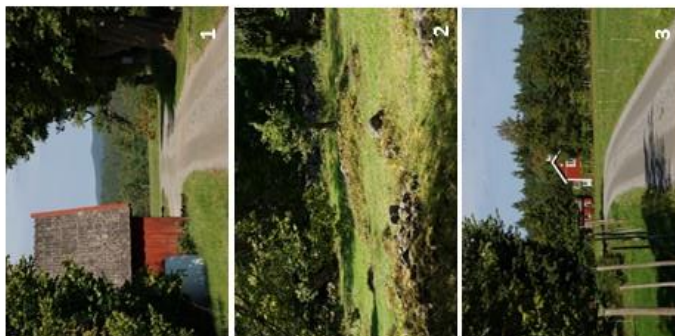
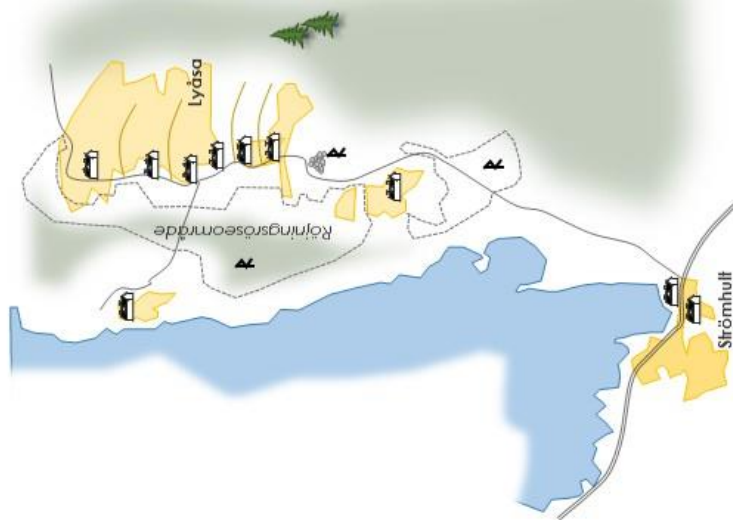
Riksintresse för kulturmiljövård Lyåsa-Strömhult [G 22] (Slättthögs sn)

Motivering: Odalingslandskap med småskaliga byar i marginalbygd på gränsen mellan Västernorrland och Finnvedens folkland. (Bymiljö).

Uttryck för riksintresset: I Lyåsa ligger bebyggelsen utmed byvägen medan Strömhult har mer oregelbundet placerad bebyggelse. Laga skiftespräglad landskap med bevarade odalingsrösen, stenmurar och äldre stenbunden åker.

Ett urval riktlinjer:

- Håden av det öppna och innehållsrika odalingslandskapet är en förutsättning för möjligheterna att uppleva sambanden i landskapet. Överföring av jordbruksmark till skogsmark, samtid villabebyggelse eller åtnärande åtgärder som ändrar upplevelsen av den traditionella markanvändningens principer med åkermarker på könet av åsen och ångs- och betesmarker på sluttningarna, kan, beroende på omfattning och lokalisering, medföra påtaglig skada.
- Stenmurar och brukningsvägar lokaliseras ofta i anslutning till fasthetsgränser och vittnar därför ofta om skiftesformerna under 1800-talet. I Lyåsa löper dessa tvärs åsen riktning på ett karaktäristiskt sätt. Det är viktigt att dessa bevaras.
- Området har viss förläggning för vidare utveckling vad avser bebyggelseetableringar. Eventuell ny bebyggelse bör ha samma skala och utformning som den befintliga och inte lokaliseras så att stiklinjer mot omgivande landskapsvyer bryts.
- Bebyggelsen i Lyåsa fick under 1800-talet en spridd bebyggelse längs med byvägen, med gårdarna liggande på ett pärlband. Med ett undantag (Södergårdens ursprungliga gårdsläge) förlades mangårdsbyggnaden öster om vägen och ekonomibyggnaderna väster om vägen. Denna glesa struktur och gårdsuppdelning är viktig att respektera vid eventuellt nyuppförande av byggnader.

1. Bosättningsanpassningen till en markant åsbygg är bärande för kulturmiljön i Lyåsa. Utsikten från dess höjdläge är därför ett viktigt karaktärsdrag som är viktigt att vara rädd om.
2. Fornlämningarna i form av bronsåldersrösen och fossila åkermarker ger landskapet ett viktigt tidsup. Det gör också hävderna av de sista resterna efter det ångsbruk som tidigare omfattade stora delar av åsen.
3. Bebyggelsen är huvudsakligen från 1800-talet och är en viktig markör för den jordbruks- och samhällsutveckling som ägde rum under århundradet.

BAKGRUND

RIKSINTRESSEPROJEKTET

Länsstyrelsen i Kronobergs län arbetar, sedan 2008, med att förbättra informationen kring länets kulturmiljöer av riksintresse. Tjugosju riksintressen har hittills fördjupats, och två utredningsområden – Hohult i Uppvidinge kommun och Ängsfruktodlingarna i Tingsryd kommun har utretts och av Riksantikvarieämbetet beslutats som riksintressen. Parallellt med framtagandet av kunskapsunderlag har även tre intervjuundersökningar genomförts med länets kommuner angående hanteringen av dessa områden. Undersökningarna har visat att kommunerna generellt upplever eller har upplevt svårigheter i samband med planering inom riksintressanta kulturmiljöer. Man har därför efterfrågat förtydligande av riksintressenas motivering, värdekärnor och avgränsning. Genom intervjuundersökningarna upprättades även en prioriteringslista över länets mest utsatta riksintressen.

Under åren 2015-2017 genomför konsultföretagen KMV forum, Bäckaby Landskap och WSP group fördjupningar för sammanlagt fjorton riksintressen på uppdrag av Länsstyrelsen. Dessa fjorton utgör de resterande riksintressena i länet som ännu saknar fördjupade underlag. Arbetet utförs efter den dialogmodell som har utarbetats och använts av Länsstyrelsen i de tidigare fördjupningsarbetena. Modellen lägger fokus på en dialog mellan stat och aktuella kommuner, och fördjupningen framställs muntligt för folkvalda och tjänstemän vid respektive kommun. Utöver den muntliga presentationen tas också en skriftlig rapport samt en affisch fram, där riksintressets värden på ett kondenserat sätt presenteras tillsammans med de riktlinjer som utredningen resulterat i.

Fördjupningen utgår från Riksantikvarieämbetets motivtext och befintligt källmaterial. Användningen av bilder och kartmaterial är central i Länsstyrelsens presentationsmodell, och syftar till att förbättra dess pedagogiska kvalitet. Föreliggande rapport baseras på den muntliga presentationen, och utgör den skriftliga redovisningen av den fördjupade beskrivningen.

VAD ÄR EN RIKSINTRESSANT KULTURMILJÖ?

Kulturmiljövårdens totalt ca 1650 riksintressen spänner över en långs tidsrymd, från forntida boplatsområden till efterkrigstidens förortsmiljöer och omfattar ett brett urval av miljöer som innefattar såväl landsbygd som stadslandskap.

De riksintressanta kulturmiljöerna är miljöer där ett betydelsefullt historisk skeende eller företeelse särskilt väl går att utläsa eller uppleva i dagens landskap. Sammantaget ska de ge en bred, nyanserad och övergripande bild av samhällets historia och de ska belysa ett brett spektrum av tidsperioder, utvecklingsskeden och händelser som har varit av betydelse för samhällsutvecklingen.

Det är sammansatta miljöer där landskapet, bebyggelse av olika slag, kommunikationsstrukturer eller andra fysiska uttryck tillsammans bildar en komplex helhetsmiljö.

Riksintressen för kulturmiljövården är områden som förändras i takt med samhällsutvecklingen, men där de kulturhistoriska värdena ska utgöra en särskilt tungt vägande aspekt vid beslut om ändrad markanvändning. Dessa områden bär på resurser och möjligheter som inte bara ska skyddas från skada, men också tas tillvara som de resurser de är i samhällsutvecklingen. Hushållningsbestämmelserna utgår från att olika aktörer genom god planering och hänsyn så långt möjligt ska hushålla med mark- och vattenområden och den fysiska miljön i övrigt.

Miljöbalkens hushållningsbestämmelser

Hänsyn till kulturmiljöer av allmänt intresse och av riksintresse regleras i de s.k. hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken (1998:808). Bestämmelsernas syfte är att ge stöd i avgörandet av hur mark- och vattenområden ska användas, och reglerna ska tillämpas så att en god hushållning främjas.

Bestämmelserna om 3 och 4 kap. miljöbalken aktiveras endast vid *ändrad* markanvändning, och kan därför inte användas för att upphäva en pågående verksamhet. De ska tas i beaktande vid vissa beslut eller tillståndsprövningar enligt bl.a. plan- och bygglagen och miljöbalken.

Miljöbalkens 3 kapitel 6 § avser sådana kulturmiljöer som anses särskilt värdefulla från en nationell synpunkt och som därför ska skyddas mot åtgärder som *påtagligt* kan påverka eller skada områdets karaktär. Uttrycket *påtagligt skada* avser sådana åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan eller tillfälligt ha en mycket stor negativ inverkan.

6§ Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

UTGÅNGSPUNKTERNA I LYÅSA-STRÖMSHULT

I Alvesta kommun finns åtta kulturmiljöer av riksintresse. De är framförallt lokaliserade till de västra delarna av det gamla folklandet Värends centralbygd, från Torsåker i söder till Lyåsa i norr. Odlingslandskapet och bebyggelsemiljöerna är bärande karaktärsdrag i de flesta av Alvesta kommuns riksintressen och i flera framträder fornlämningsbilden som ett viktigt kompletterande värde som ger landskapet och bebyggelsen ett betydande och ett lätt avläsbart tidsdjup.

Länsstyrelsen har beställt en fördjupning av riksintresset Lyåsa-Strömhult då man upplever ett behov av att förtydliga miljöns riksintressanta värden för att på så sätt bidra till att öka förståelsen för en marginell bygd av kommunen. Ett fördjupat kunskapsunderlag skulle bland annat ligga till grund för populära skildringar av områdets kulturhistoria samt ha stor betydelse vid bygglovsförfrågningar.

PLANLÄGE, PROGRAM OCH ÖVRIG LAGSTIFTNING

Alvesta kommuns översiktsplan antogs 2008. I den formuleras följande viljeinriktning:

” För samtliga riksintresseområden för kulturminnesvård anges aktivt bevarande. Områdena ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. För kulturvärdenas säkerställande hänvisas till riktlinjerna i länets och kommunens kulturmiljöprogram. För samtliga riksintresseområden gäller kulturanpassat jord- och skogsbruk, vård av fornlämningar/gravfält där sådana finns, vård av befintligt bebyggelsebestånd och anpassning av ny bebyggelse. Vid ökat bebyggelsetryck i riksintresseområden för kulturminnesvård bör områdesbestämmelser inrättas till skydd för de med skyddsvärda delarna.”

Vidare sägs att: ”Generellt bör bebyggelseutvecklingen ske med hänsyn till det karaktärsdrag som finns i de olika orterna och områdena. Genom att i förnyelsen uttrycka kontinuitet och kontakt med det förflutna berikas boende- och arbetsplatsmiljöerna med egenskaper som bidrar till hög livskvalitet.”

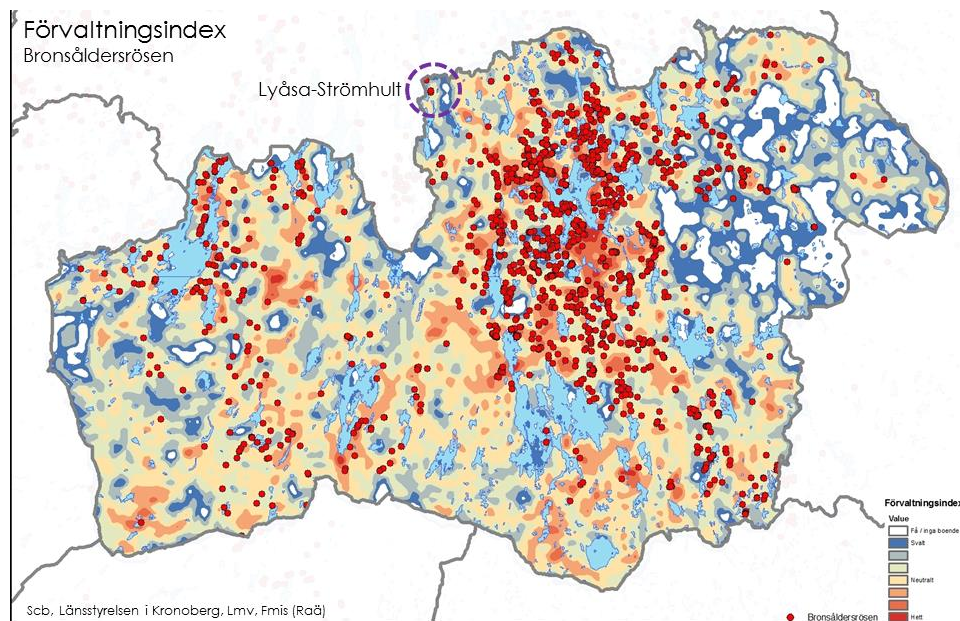
Området är förstås med i Länets kulturmiljöprogram (<http://www.lansstyrelsen.se/Kronoberg/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/kulturmiljoprogram/alvesta/Pages/torsas.aspx>), liksom i kommunens ”Värt att vårda” (Alvesta kommun, 1994). I dessa ges en mer djupgående beskrivning av riksintressets kulturhistoria.

Lyåsa-Strömhults berörs inte direkt av kommunens Lis-plan och vindkraftsplan från 2010. Ca 1,5 kilometer öster om riksintresset ligger emellertid ett område (L1)

som enligt planen anses som lämplig för vindkraft.¹ Sydväst om riksintresset ligger dessutom ett riksintresse för vindbruk inom Värnamo kommun. Eventuella anläggningar inom dessa områden kan komma att påverka Lyåsa, med sitt höga läge, negativt.

KULTURHISTORISK ANALYS

DEN REGIONALA SKALAN: VÄRENDEN CENTRALBYGDER OCH RANDMILJÖER

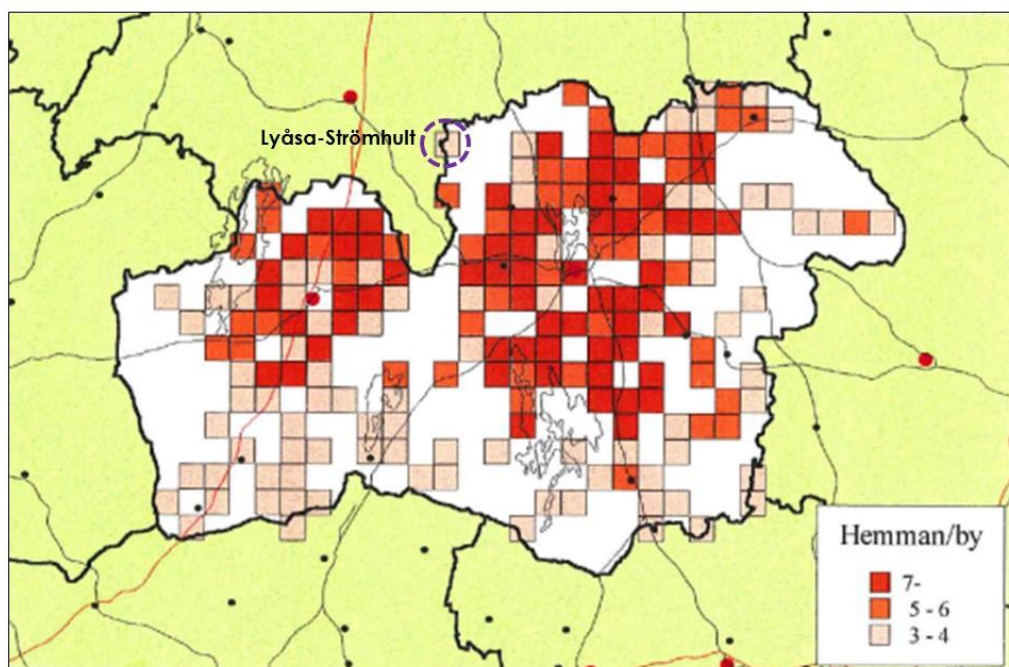

Bronsåldersrösenas utbredning (röda punkter) i relation till nutida utvecklingstendenser i Kronobergs län idag (Brun= starkare utveckling). Källor: Raä/Fmis, Scb, Länsstyrelsen

Kronobergs län kan delas in i centrala områden respektive randområden baserat på en rad olika faktorer. Dit hör exempelvis befolkningsutveckling och bebyggelsestäthet. Delvis hänger dessa skillnader förstås samman med avståndet från länets centralorter och möjligheterna till försörjning och kommunikation. Ändå förefaller det som om olikheterna mellan de centrala områdena och de mer perifera går tillbaka på förhållanden som kan följas långt tillbaka i tiden, långt före det att Växjö, Alvesta och Ljungby etablerades.

Ett exempel på det är bronsålderbygdens utbredning som att döma av lokaliseringen av registrerade gravrösen i östra delen av länet bredde ut sig mellan och kring de stora sjöarna, dvs inom ett område som i stort sett sammanfaller med de delar av länet som också idag uppvisar starkare utvecklingstrender. I väster är tendensen inte lika tydlig, men lägger man på jämförbart material från

¹ Vindkraftsplan för Alvesta kommuns, s 73.

Bystorleken i antalet hemman beräknat utifrån äldre ekonomiska kartan Källor: Stefan Höglin, 1998, och där citerade källor.

järnåldern blir saken lika klar. Den förhistoriska bygden hade sin huvudsakliga utbredning kring de övre delarna av Lagan, öster om Bolmen. Dessa två områden kom under tidig medeltid att utkristallisera sig som kärnbygder i de två folklanden Varend i öster och Finnveden i väster. En av orsakerna till dessa omständigheter är förstås de begränsningar/möjligheter som definierades av de naturliga villkoren. Förutsättningarna för att kunna försörja fler människor med hjälp av jordbruk var helt enkelt större i kärnbygderna. Detta skulle i historiskt också visa sig genom olika inriktning i den agrara produktionen där boskapsskötseln hade en något starkare ställning i de perifera områdena medan åkerbruket i gengäld hade en starkare profil i centralbygden. Följaktligen gav detta också utrymme för att bebyggelsen skulle växa till större byar, medan ensamgårdar och småbyar kom att dominera bebyggelsebilden i randbygderna. Än idag kan dessa skillnader utläsas i det agrara landskapets karaktär. Förutom att odlingslandskapet generellt sett är mer småskaligt så är det också i periferin man finner fragment av de tidigare så omfattande fodermarkerna äng och hage.

Relationen mellan centrum och periferi södra Småland kan därför vara en relevant aspekt att förhålla sig till när det gäller att förstå skillnaderna mellan de kulturmiljöer som är föremål bevarande och värdering. Inte minst gäller detta frågan om representativitet och innehåll i de berättelser som man kan förvänta sig att de olika områdena belyser.²

² Stefan Höglin, 1998.

Det s.k. Trolleröret, ett bronsåldersröse i Lyåsa. Foto: Stefan Höglén, 2016

Lyåsa-Strömhult tillhör marginalbygderna i länet, och ligger i gränstrakterna till det som utgjorde de tre medeltida folklanden, Varend, Finnveden och Njudung. Området tillhör de undantag utanför den direkta kärnbygden där man tycks ha etablerat en bosättning redan under bronsåldern, möjligen tillfälligt. Attraktionskraften tycks ha legat i den stora åsen vid sjön Lyens östra strand. Denna landform, en s.k. drumlin, förefaller ha svarat särskilt väl mot de kravspecifikationer som de tidiga jordbrukarna satte pris på.

DEN LOKALA SKALAN

LANDSKAPET IDAG

Riksintresset innehåller jordbruksmarkerna och bebyggelsen till byarna Lyåsa, Spekelid, Strömhult, och Förhult. Lyåsa består i sin tur av Norra Lyåsa, Södra Lyåsa och Lilla Lyåsa. Här finns flera levande jordbruksföretag och följaktligen är byarna i sin helhet präglad av sin agrara bakgrund. Områdets särprägel hänger särskilt samman med bebyggelsens och markanvändningens relation till den markerade landskapsform som drumlinen utgör.

Drumliner är långsmala moränavlagringar som skapats under inlandsisen. Drumliner ligger utsträckta i isens rörelseriktning (N-S i centrala Kronoberg) och de uppträder ofta i svärmar. De är ofta några hundra meter till tre kilometer långa och 5-50 meter höga. Drumlinerna kan bestå helt och hållet av morän eller ha en kärna av berg. De har bildats under isen genom erosion, transport och avlagring av moränmaterial. Formationens längd avspeglar isens rörelse-hastighet.

Norra delen av Lyåsa. Foto: Stefan Höglin, 2016

Geografiskt präglas riksintresset av de stora höjdkontrasterna. Medan Strömhult och gårdarna söderut ligger i en relativt flack terräng på ca 175–180 m.ö.h. ligger Lyåsa södergård, 1,5 kilometer norrut, på över 240 m.ö.h. Därifrån är utsikten anslående över mellersta Smålands sjörika skogslandskap. Geologiskt är området relativt okomplicerat och består i huvudsak av blockrik morän. I Strömhult, Förhult och Arken (de senare f.d. torp under Strömhult) är jordbruksmarkerna småskaliga och delvis i igenväxande skede. Också Spekelids och Lilla Lyåsa gör jordbruksmarken ett småskaligt intryck medan de brukade arealerna Lyåsa ligger regelbundet utlagda och välröjda på krönet av åsen. På typiskt sätt i dessa miljöer innehåller de kringliggande markerna reminiscenser av tidigare ängsmarker med stor andel lövvegetation, hassellundar, ek- och bokbestånd etc. I Lyåsa hävdas relativt stora delar av sluttningarna väster och söder om åsen fortfarande, vissa partier genom slätter. På den västra sidan av åsen slingrar sig byvägen längs med vilken gårdsbildningarna ligger som på ett pärlband. Bebyggelsen är genomgående av agrar karaktär och av äldre datum. Många mangårds- och ekonomibyggnader finns

återgivna redan på 1800-talets laga skifteskartor. Läget över högsta kustlinjen har inneburit att moränen i stor sett är intakt sedan den avsattes under istiden. Här liksom på andra håll på sydsvenska höglandet har markens potential som jordbruksmark hängt samman med möjligheterna röja jorden från sten. Stenröjningsarbete i form av odlingsrösen från olika tider, stenmurar och stentippar från 1800-talet, bär karaktärsgivande vittnesbörd om detta.

FORNLÄMNINGSBILDEN

Fornlämningsskildern i riksintresseområdet är relativt mager, som man kan förvänta av en bygd som i huvudsak etablerades under medeltid. De direkt bebyggelseindikerande fornlämningarna i form av förhistoriska gravanläggningar inskränker sig till tre rösen (varav ett har en kvadratisk form) i Lyåsa och en rest sten norr om Strömhult. Rösena ha dominerande lägen i södra Lyåsa och till åtminstone ett av dessa, det s.k. ”Trolleröret” är folkliga sägner knutna. Sedan det första beslutet om riksintresset togs 1987 har dock ännu en kategori fornlämning registrerats i området nämligen s.k. fossil åkermark, bland annat genom en specialinventering som genomfördes av Lyåsa i Riksantikvarieämbetets landskapsprojekt 1995.³ Denna består i huvudsak av omfattande områden med tätt liggande odlingsrösen som tydligt visar att odling ägt rum i det som idag är skogs- eller betesmark. Det största området ligger på den västra sluttningen av åsen och innehåller ca 700 anläggningar. Åtminstone delar av dessa områden kan vara förhistoriska och gå så pass långt tillbaka som bronsåldern.

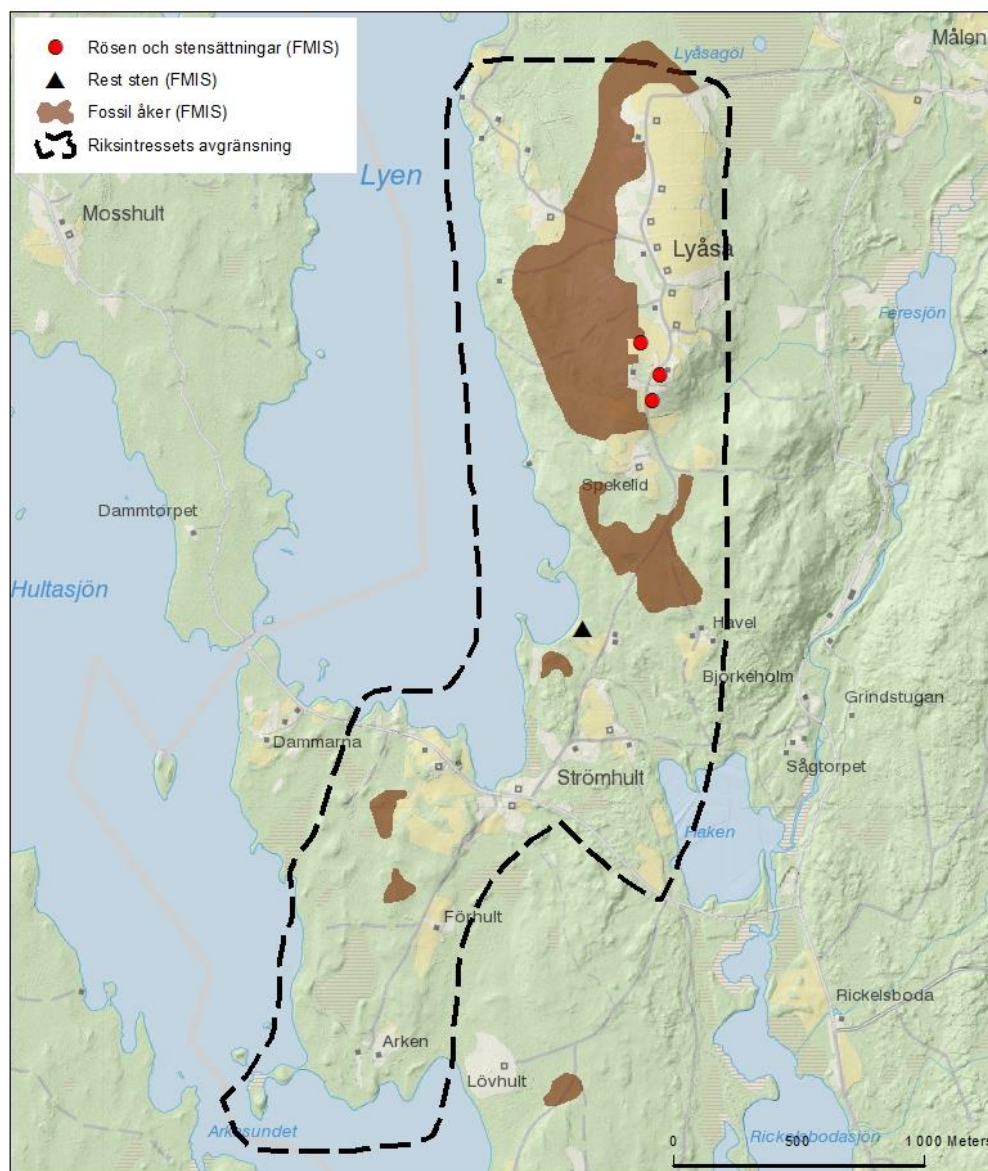
Fossil åkermark i form av röjningsrösen i Lyåsa Södregård. Foto: Stefan Höglin, 2016.

³ Holmgren, P: *Specialinventering av Lyåsa, 1995, Landskapsprojektet, Dokumentationsenheten, Raä. Opublicerad rapport.*

Till följd av senare inventeringar har också yngre fornlämningar hittats inom riksintresset. Särskilt söder om Strömshult återfinns åtskilliga lämningar efter resmilor för koltillverkning. Dessa härrör sannolikt från 1600- och 1700-talet, och kanske senare, och hänger samman med den redan belagda produktionen av kol som levererades till Ohs järnbruk, bland annat från västra Slätthögs socken. Till de yngre lämningarna hör även bebyggelselämningar efter torp och gårdar som försvunnit eller flyttat. Lysåsa Norregård gamla bytomt utgör ett exempel på en sådan fornlämning.

Fakta: Gravrösen från bronsåldern

Under bronsåldern uppfördes monumentala gravar av sten, ofta över 20 meter i diameter. De stora rösen anses i allmänhet ha anlagts under äldre bronsåldern (1800 – 1500 f. Kr) och innehåller inte sällan också en kista av sten. Gravformen kan sägas vara en fortsättning av den sena stenålderns tradition där stora hällkistor ibland täcktes av ett röse. De monumentala bronsåldersrösen har ofta placerats i väl exponerade lägen i terrängen som på krönet av höjder. Där har de kunnat tjäna som markörer av ett territorium. Rösenas roll i människors religiösa vardagsliv ska dock inte underskattas, vilket undersökningar i Råppe utanför Växjö visar. Här visar vältrampade s.k. halvågar att gravarna varit regelbundet besökta under lång tid. De mindre rösen har ofta andra lokaliseringar i landskapet och anses vara yngre än de stora. Östra Kronobergs centralbygder är det område i Sverige med överlägset flest antal bronsålder rösen. Det hänger förstås samman med att här finns gott om sten, men framför allt har här tidigt funnits en rikt utvecklad bebyggelse- och samhällsstruktur tidigt.

Fornlämningsbilden med avseende på förhistoriska gravar och fossil åkermark inom riksintresset. Källa: Lmv, Raä/Fmis. Kartproduktion: Stefan Höglin, 2016

LANDSKAPS- OCH BEBYGGELSEUTVECKLINGEN I KORTHET

Bronsåldern 1500
f. Kr.-500 f. Kr.

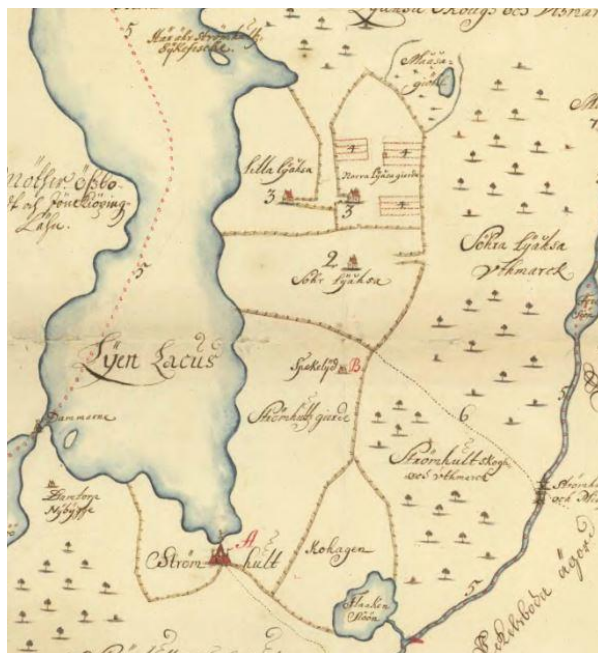
Järnåldern 500 f.
Kr.-1050 e. Kr.

Lyås förhistoriska utveckling är som nämnts tidigare inte helt entydig. Fornlämningarna är få men talar emellertid för att området åtminstone periodvis varit föremål för bosättning under förhistorisk tid. Kanske redan under bronsålder och äldsta järnåldern. De omfattande arealerna med fossil åkermark i form av röjningsrösen vittnar sannolikt om ett brukningssätt om ibland karaktäriserats som en form av gräsmarksbruk. Detta har byggt på att stora områden, sannolikt hela den åsbildning som Lyåsa och Spekelid ligger på, brukats samtidigt antingen som åker, äng eller betesmarker. Det var ett, ytmässigt sett, mobilt jordbruk där åkrarna endast brukades under korta perioder och därefter under långa tider fick ligga i träda och då fungera som ängs- eller betesmark. Möjligen har denna form av extensivt jordbruk varit i drift under hela den förhistoriska perioden och en bit in under medeltiden då det ersattes av mer intensiva och koncentrerade brukningsformer.⁴ Av allt att döma är det höjdläget och åsens sluttningar som attraherat de första brukarna. Området kring Strömhult och söderut ger inte intrycket av

Medeltid-1600-tal

Skattehemman brukades av fria bönder, frälsehemman innehades av land-bor under någon adelsman och klosterhemmanen under ett kloster.

Rå- och rörshemman var gårdar som säteriet, som de löd under, fick full skattefrihet för.

Avmätning av Strömhult och underlydande gårdar 1685. Källa: Lantmäteristyrelsens arkiv, Lmv.

ningom samtliga av riksintressets gårdar som s.k. rå och rörshemman. I Lyåsa fanns 2 ½ hemman som betraktades som en by "ehuruwähl de ej liggia i Tegeskifte uthan hwart hemman hafwer sin särskiltha åker och engh medh gierdesgårdh omkring".⁵ Alla gårdarna hade alltså en individuell markanvändning på inägorna (åker och äng) förutom utmarken, som var gemensam. Detta hänger i sin tur troligen ihop med att de två hemmanen i Lyåsa (Lillgården bildades precis som Spekelid först under slutet av 1500-talet) åtminstone tidvis haft olika "husbönder" till vilka de betalade ränta (avrad). På Gustav Vasas tid betecknas

Norregård som ett klosterhemman och Södergård som ett frälsehemman. Olika transaktioner kan följas ända ner till 1300-talets början som när ett hemman i Lyåsa donerades till Nydala kloster av Tuke Jonsson (Läma) och ett till samma kloster 1349 av Karl Näskonungsson. Bönder i Lyåsa hade fram till slutet av 1700-talet och början av 1800-talet alltså varit ofria landbobönder. Så sent som 1831 fanns 4 arrendatorer på Södregården, då under Tagel i Mistelås, till vilken också

⁴ De senaste rönen kommer från undersökningar gjorda i norra Småland, Ydre kommun. Andersson, H. (red) & Widgren, M. (red), 2016, s 77 ff.

⁵ Lantmätaren G. Roman, Arealavmätning 1685.

Lyåsa-Strömhult – fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse – Länsstyrelsen i Kronobergs län 2016

Norregården kommit att höra. Strömhult upphörde som säteri omkring 1830, såldes till, och styckade upp av, bönder.

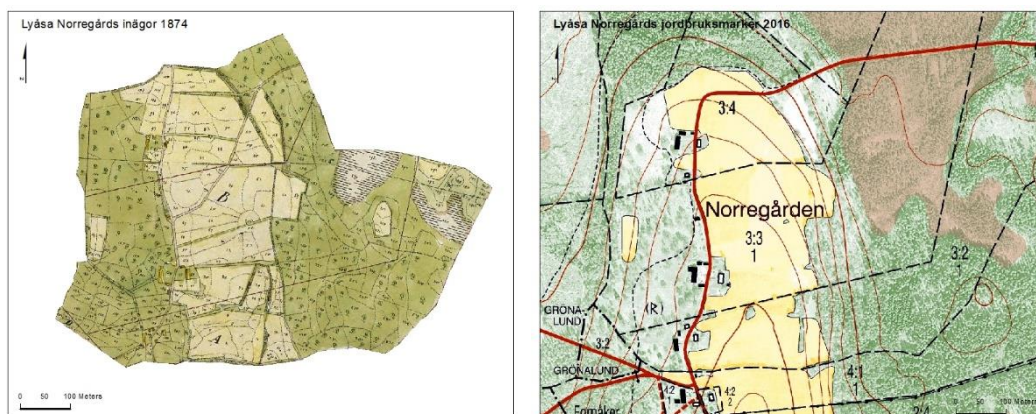
När gårdarna så småningom kunde köpas fria blev dom också föremål för klyvningar och jordbruksutveckling.

Norregården i Lyåsa 1708 resp. 1826 (storskiftet). Utsnitt. Källa: Lantmäteristyrelsens arkiv, Lmv.

Landskapsutvecklingen 1700–1900

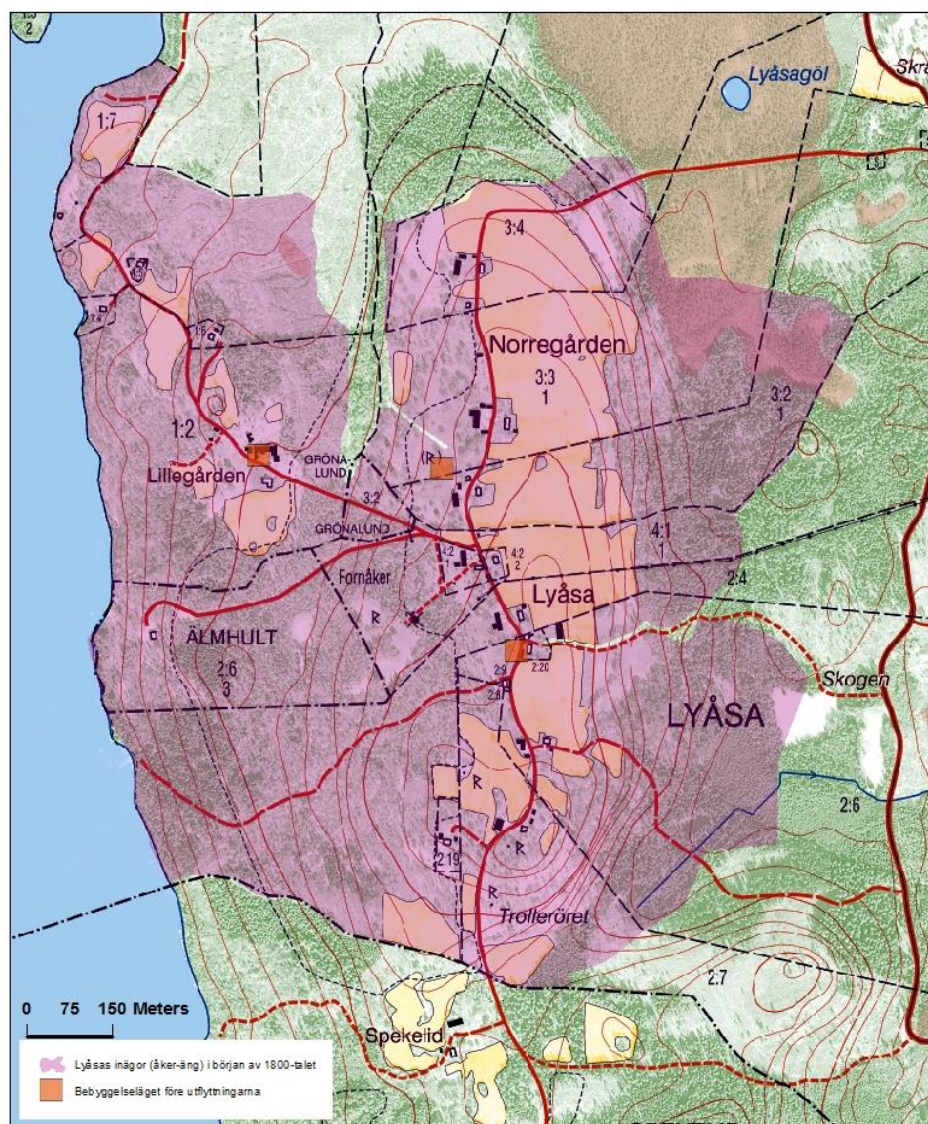
Lyåsa Norregård har blivit karterad vid flera tillfällen genom århundradenas lopp vilket gör att vi kan få en relativ god bild av dess landskapsutveckling. Mellan de två tidigaste kartorna är det mer än 100 år. Ändå är de i stort sett identiska och representerar ett landskap som det sett ut, kanske ända sedan Tuke Jonsson donerade gården till Nydala kloster på 1300-talet. Eftersom all överskottsproduktion gått åt till att betala räntan till jordägarna har det helt enkelt inte funnits någon möjlighet eller incitament för landborna att utveckla jordbruket. Kartorna uppvisar bilden av ett typiskt ensädeslandskap där åkrar och ängsmarken låg inom ett gårde. Åkrarna är uppdelade i smala tegar tvärs åshöjdens krön. Ängsmarkerna är trädbevuxna med bland annat ek, enligt lantmätarens redovisning. Bebyggelsen är samlad på en bytomt i sydväst, som är förbunden med betesmarkerna via en fä-gata. Denna har visserligen bytt riktning på 100 år, men principen är den samma. 1708 var Lyåsa en ensamgård under Strömhult men hade vid storskiftet 1826 blivit köpt av tre bönder. För att dessa skulle kunna etablera sina gårdar lades en ny

Norregården i Lyåsa 1874 (laga skiftet) resp 2016 (Fastighetskartan). Utsnitt. Källa: Lantmäteristyrelsens arkiv, Lmv.

tomtplan ut enligt äldre principer för hur en radby skulle planeras. Storskiftet genomfördes dock ovanligt sent på Norregården, ett år innan lagaskiftesförordningen infördes i Sverige. När man väl genomförde laga skiftet 37 år senare visar handlingarna att man redan innan detta valt att lokalisera gårdarna spridda från varandra i enlighet med de skiftesideal som kännetecknade laga skiftet. Det är också denna bebyggelsebild som fortfarande äger bestånd i Norregården (på samma sätt som den gör i Södregården efter dess laga skifte 1834).

Med en ny ägarsituation i byn, där alltså brukarna också ägde sina gårdar, blev utvecklingen, i tidens anda, intensiv de närmaste årtiondena. Under en kort period odlades hela åsryggen upp, sten röjdes och slängdes på stentippar. Troligen övergick jordbruket vid den här tiden från ett ålderdomligt ensäde till mer avancerade växelbruk. När så laga skiftet genomfördes hade i stort sett all den mark som bru-

Inägorna i Lillegården (1804), Norregården (1827) och Södregården (1834) före laga skifte och hemmansklyvningar. Källa: Lantmäteri-styrelsens arkiv, Lmv. Kartbearbetning: Stefan Höglén.

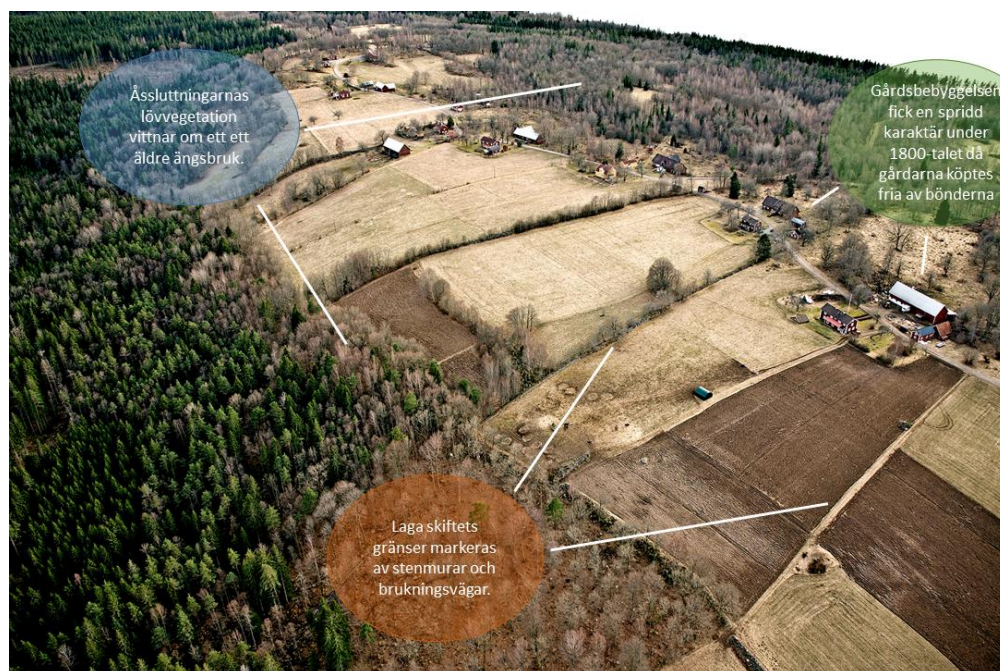
kas i modern tid redan brutits upp till odling. Ålderdomliga drag i markanvändningen skulle dock dröja kvar långt fram i tiden. Väsentliga delar av ängsmarkerna undgick att odlas upp och ännu så sent som på 1980-talet var det inte ovanligt att en gård skördade 10–12 lass lieslaget ängshö/år.⁶ Ännu idag slås mindre partier på Södergård. (se nedan).

1800-talets landskapsomvandlingar - Laga skiftet

Under 1700-talet och 1800-talet ökade behovet av att reglera användningen av det som tidigare varit gemensamma nyttigheter. Detta var i sin tur ett resultat av en ökad efterfrågan på naturresurser i form av virke, betesmark och odlingsbar jord till följd av befolkningsökning och en stigande efterfrågan från växande städer. Behovet av kollektiva insatser i jordbruket, tidigare organiserade inom ramen för byn och dess gemensamma markorganisation, minskade också i takt med framväxten av billig arbetskraft i form av torpare och jordbruksarbetare.

Skiftesreformerna, särskilt under 1800-talet, är en av de mest genomgripande förändringarna som den svenska landsbygden har genomgått under en sådan kort period. Laga skiftesstadgan ersatte Storskiftet och Enskiftet 1827. I Småland genomfördes laga skiftet generellt sett först under 1800-talets andra hälft. Många problem, särskilt delningen av skogen, hade redan lösts via storskiftet. Många sena storskiften var dessutom relativt radikala och minskade framtida behov av ytterligare justeringar. Dess genomförande fick stora konsekvenser för bysamhället både när det gäller landskapet, produktionen och den sociala strukturen. Nyodling och röjning av gamla odlingar var en nödvändig konsekvens av laga skiftet och den därmed förknippade introduktionen av nya odlingsformer (växelbruket). Med krav på utflyttning fick skiftena också stora konsekvenser för bebyggelsestrukturen och det sociala livet, särskilt i de större byarna i centralbygderna. Idag är det just de spridda gårdarna, de regelbundna skiftena, ofta omgivna av stenmurar, som utgör de främsta minnena från skiftesepoken.

⁶ Kronobergs natur, 1989, s. 145 f.

Flygbild över Lyåsa Norregård och Södregård från norr med den av laga skifte uppdelade drumlinen och spridda bebyggelsen. Källa: Länsstyrelsen

BEDÖMNING

MILJÖNS RIKSINTRESSANTA VÄRDE

Lyåsa-Strömhultområdet uppvisar många drag med höga kulturhistoriska värden. En gång utgjorde riksintresset ett litet gods med Strömhult som huvudgård och de andra gårdarna i riksintresset som underlydande hemman. Detta förhållande löstes emellertid upp under 1700- och 1800-talets lopp och idag kan man inte ana att här funnits ett säteri. Området kring den forna herrgårdsmiljön har istället omvandlats

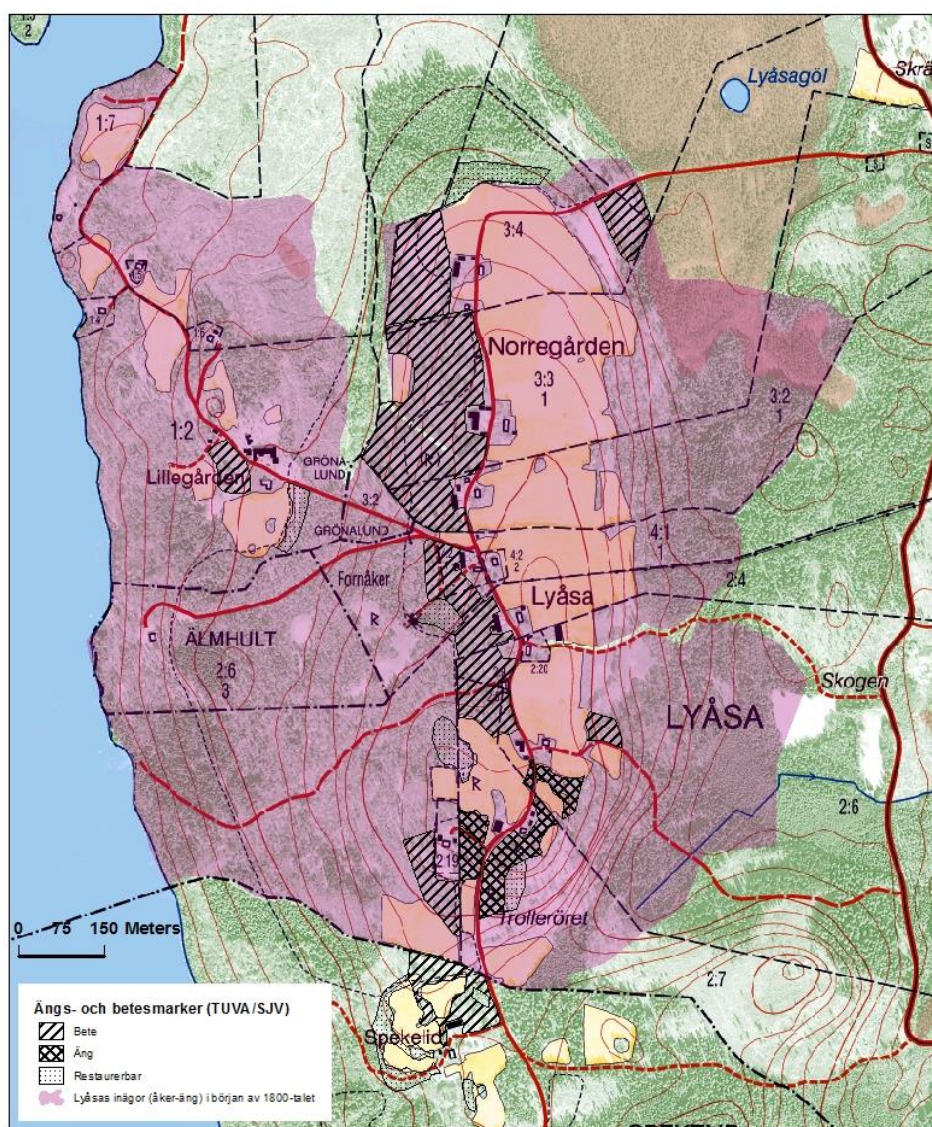

Delarna söder om Strömhult innehåller välbevarade, men även mindre välhållna, byggnader, i ett delvis igenväxande odlingslandskap. Foto: Stefan Höglén, 2016.

till traditionella gårds- och torpmiljöer. Strömhult och de söderut liggande Förhult och Arken, har en välbevarad 1800-talsbebyggelse i form av främst parstugor och enkelstugor. Området innehåller emellertid även mindre välbevarade gårdsanläggningar där karaktärsgivande byggnader försvunnit efter det att riksintresset inrättades. Odlingslandskapet gör också på flera ställen intrycket av att befinna sig i ett

Lyåsa-Strömhult – fördjupad beskrivning av en kulturmiljö av riksintresse – Länsstyrelsen i Kronobergs län 2016

igenväxande skede. I Lyåsa ser saken annorlunda ut och åtskilliga uttryck stärker berättelsen om landskapets och bebyggelsens utveckling under mycket lång tid. Enbart dess läge med vida utblickar över mellersta Småland gör att man får en ökad förståelse för hur betydelsefulla dessa moränformationer varit för etableringen av jordbruk under förhistorisk tid i denna region. Landskapet i Lyåsa utgör i dessa avseenden ett närmast övertydligt exempel på detta. I centrum för de bärande värdena står dels markanvändningen i sig, dels bebyggelsen och dess utveckling, dels fornlämningsmiljön och dess relation till landskapet. Den traditionella markanvändningen byggde på ett inägo- och utmarkssystem där inägornas krönlägen brukades som åker och sluttningarna som slåttermarker. Dessa huvuddrag kännetecknar fortfarande markernas utnyttjande eftersom väsentliga delar av den gamla ängsmarken, åtminstone på åsens västra och södra sluttning fortfarande

Jordbruksverkets ängs- och betesmarksinventeringen. Källa; SJV/TUVA, Lmv.

Kartbearbetning: Stefan Höglén, 2016.

hävdas på Lyåsa Norregård och Södregård, delvis fortfarande som slåtteräng.

Odlingslandskapets långa utnyttjande representeras av fornlämningarna, främst gravanläggningar och områdena med fossil åkermark. Den senare representerar föreställningen om en tid då hela drumlinen utnyttjades i ett extensivt gräsmarksbruk, där mindre delar brukades som åker med långa trädesperioder som äng och betesmark. Ur det perspektivet övergavs aldrig de fossila åkarna helt, annat än som just åker. Detta kan ha ägt rum redan under medeltid då åkermarken på åsens krön permanentades.

Sedan medeltid var gårdarna i norra delen av riksintresset underordnade det andliga och världsliga frälset. Under slutet av 1700-talet och första hälften av 1800-talet gavs bönderna möjligheten att frigöra gårdarna från den feodala strukturen, vilket också skedde. Det blev en början på expansiv period i bygdens historia och representeras av en rik byggnadskultur som på många sätt är typisk för dessa delar av Småland.

Många av byggnaderna i Lyåsa återfinns på de kartor som uppfördes vid laga skiftet på 1800-talet. Foto: Stefan Höglén, 2016.

SÄRSKILD BEDÖMNING AV LÄMPLIG SKYDDSFÖRM/LAGRUM FÖR ATT HANTERA LYÅSA-STRÖMHULT

Enskilda fornlämningar och fornlämningsmiljöerna i Lyåsaområdet omfattas av 2kap Kulturmiljölagen. Bestämmelserna innebär ett starkt skydd och alla ingrepp som berör en fornlämning är tillståndspliktiga. Till varje fornlämning hör även ett så stort område runt själva lämningen som behövs för att fornlämningen ska bevaras.

Fornlämningarnas samband med varandra och med andra delar av kulturmiljön och naturmiljön regleras inte inom 2kap KML. För att hantera landskapet som helhet, t.ex. avseende fornlämningarnas visuella och funktionella samband med topografin, med varandra och med intilliggande odlingslandskap och bebyggelse är riksintressesystemet ett lämpligt verktyg. Riskintresseutpekandet innebär även att kulturmiljön i Lyåsa visar en bärande aspekt av landets historia, och att miljön fortsatt ska vara upplevelsebar. Det innebär att tillstånd om att rubba, gräva bort eller på annat sätt skada en fornlämning (enligt 2 kap KML) som hör till riksintresset troligen inte kan beviljas utan att medföra påtaglig skada.

FYSISKA UTTRYCK I LANDSKAPET

- Fornlämningsmiljön med bronsåldersrösen och stensättningar på impediment i odlingslandskapet och i skogsmark. Fossil åkermark i skogs- och hagmark. Norregårds övergivna, bytomt.
- Bebyggelsemiljöer med mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader från 1800-talet, dels som i Lilla Lyåsa och Spekelid, lokaliserade på ”ursprungliga platser”, dels spridda på en gles rad längs med byvägen som ett resultat av laga skiftet och hemmansdelningar. Torp och småbrukalägenheter från 1800-talet.
- Gårdstomterna med mangårdsbyggnaderna öster om byvägen och ekonomibyggnaderna väster om vägen, mot de huvudsakliga betesmarkerna i väster. Ett undantag återfinns på Södregårdens ursprungstomt där ekonomibyggnaden ligger i öster varifrån man tidigare nådde betesmarkerna i öster via en fågata.
- Odlingslandskapet med dess skiftesstrukturer, bland annat markerade med stenmurar, brukningsvägar, m.m. Markanvändningen med åkrar på krönet av drumlinen, betes- och ängsmarker på sluttningarna. Röjningsanläggningar i form av stentippar, odlingsrösen och murar.
- Äldre vägstrukturer, som byvägen och brukningsvägar.

LANDSKAPSBILD OCH VISUELLA SAMBAND

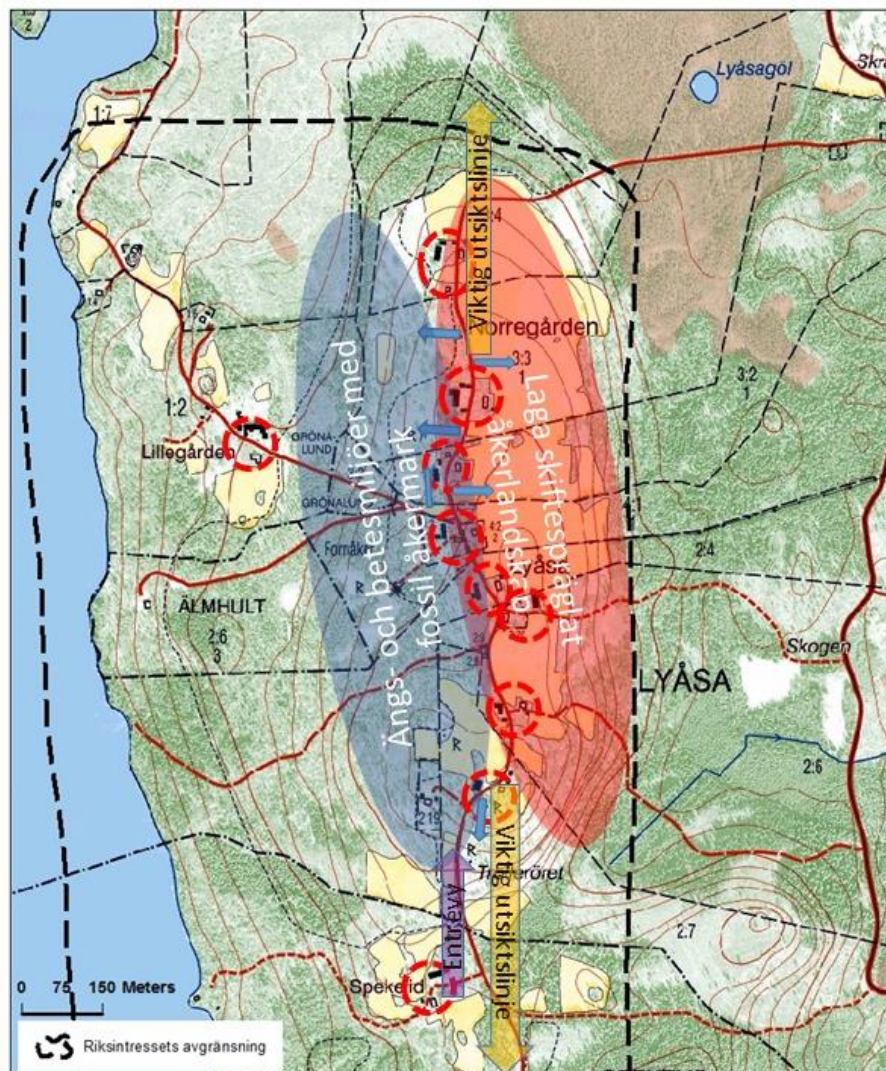
En riksintressant kulturmiljö består i alla de fysiska uttryck - objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och visuella samband - som gör den riksintressanta historien läsbar i landskapet. Ett riksintresse kan vara olika känsligt för påverkan på landskapsbilden och på visuella karaktärsdrag, samband och utblickar i miljön. Kulturhistoriskt viktiga utblickar eller visuella samband kan t.ex. vara sådana där miljön är byggd för att synas och dominera landskapet eller där siktlinjer och utblickar har varit viktiga för miljöns funktion. Vissa riksintressen utgörs av sammanhållna ålderdomliga miljöer med få nutida inslag, här kan nya dominerande inslag påverka upplevelsen negativt. Den ledande frågan är: påverkas siktlinjer, skala, sammanhang, rumsligheter, orientering eller andra aspekter av den visuella upplevelsen av miljön på ett sådant vis som inverkar negativt på möjligheterna att förstå och uppleva den riksintressanta miljön? Åtgärder som visuellt dominerar landskapet eller ändrar kulturlandskapets karaktär kan ha en betydande påverkan på en riksintressant kulturmiljö även då åtgärden genomförs utanför området. Samtidigt kan många åtgärder genomföras både inom och utanför riksintresset utan att läsbarheten av dess värden påverkas. De visuella aspekterna av riksintresset Lyåsa by genomsyrar och ligger till grund för såväl beskrivningen av miljön som riktlinjerna inför framtida hantering. I detta avsnitt beskrivs särskilt viktiga visuella samband i miljön.

Lyåsa Norregård mot norr: Stefan Höglin, 2016.

Lyåsas höga läge i landskapet är ett av riksintressets viktigaste karaktärsdrag. Här uppifrån har man vida utblickar över mellersta Smålands skogsbygder och det är lätt att göra sig en föreställning om de brukningsfördelar en tidig bosättare såg hos en sådan profilerad landskapsformation, väldränerad och exponerad för solens

strålar. Detta upplevs särskilt tydligt från sluttningarna i söder och norr. Åsens välvda krön syns på många ställen från byvägen, varifrån kontrasten mellan det gamla ängslandskapet i väster och den åkerdominerade hjässan framträder mellan de spridda gårdsformationerna. Backarna upp från Spekelid utgör en viktig entré till Lyåsa vars välexponerade ängsmarker med röjningsrösen och gravrösen som tydligt signalerar bosättningen långa kontinuitet.

Principiell bild av Lysås riksintressanta kulturmiljö och viktiga siktlinjer i landskapet.
Kartbearbetning: Stefan Höglin, 2016.

RIKTLINJER

Att ta tillvara ett riksintresse i planering eller projektering handlar dels om att utnyttja värdenas potential för en hållbar utveckling, dels om att förhindra påtaglig skada. En åtgärd får, enligt miljöbalken 3 kap 6 §, inte leda till att riksintresset påtagligt skadas. Samtidigt bär ett riksintresse på resurser och möjligheter som ska tas tillvara i samhällsplaneringen. Följande riktlinjer ger ett antal exempel på hur skada kan undvikas, och miljön vårdas, stärkas och utvecklas:

- För att bättre förstå landskapets historiska djup är det angeläget att forn-lämningarna fortsätter att vårdas och att informationsinsatserna fördjupas för de tre brosåldersrösen som finns i området samt röjningsröseområdena.
- Gravar och fossil åkermark tillhör riksintressets bärande värden. Tillstånd enligt 2 kap KML om att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra en av riksintressets forn-lämningar bör i regel inte beviljas.
- Hävden av det öppna och innehållsrika odlingslandskapet är en förutsättning för möjligheterna att uppleva sambanden i landskapet. Överföring av jordbruksmark till skogsmark, samlad villabebyggelse eller liknande åtgärder som ändrar upplevelsen av den traditionella markanvändningens principer med åkermarker på krönet av åsen och ängs- och betesmarker på sluttningarna, kan, beroende på omfattning och lokalisering, medföra påtaglig skada.
- Landskapselement i jordbruksmarkerna i form av odlingsrösen och stentippar vittnar om långa tider av stenröjning, särskilt under 1800-talet. Borttagning av dessa kan medföra påtaglig skada.
- Stenmurar och brukningsvägar lokaliserades ofta i anslutning till fastighetsgränser och vittnar därför ofta om skiftesreformerna under 1800-talet. I Lyåsa löper dessa tvärs åsen i riktning på ett karaktäristiskt sätt. Det är viktigt att dessa bevaras.
- Byggnadsbeståndet i riksintresseområdet är relativt enhetligt, med äldre agrar bebyggelse, i form av traditionella par- och enkelstugor, med tillhörande ekonomibyggnader, torp- och lägenhetsmiljöer. Den agrara bebyggelsen är viktig att bibehålla med så traditionell prägel som möjligt.
- Området har viss tålighet för vidare utveckling vad avser bebyggelseetableringar. Eventuell ny bebyggelse bör ha samma skala och utformning som den befintliga och inte lokaliseras så att siktlinjer mot omgivande landskapsvyer bryts.
- Bebyggelsen i Lyåsa fick under 1800-talet en spridd bebyggelse längs med byvägen, med gårdarna liggande på ett pärlband. Med ett undantag (Södergårdens ursprungliga gårdsläge) förlades mangårdsbyggnaden öster om vägen och ekonomibyggnaderna väster om vägen. Denna glesa struktur och gårdsuppdelning är viktig att respektera vid eventuellt nyuppförande av byggnader.
- Byvägens småskaliga karaktär och vindlande sträckning som förbinder de olika enheterna är viktig att bevara.

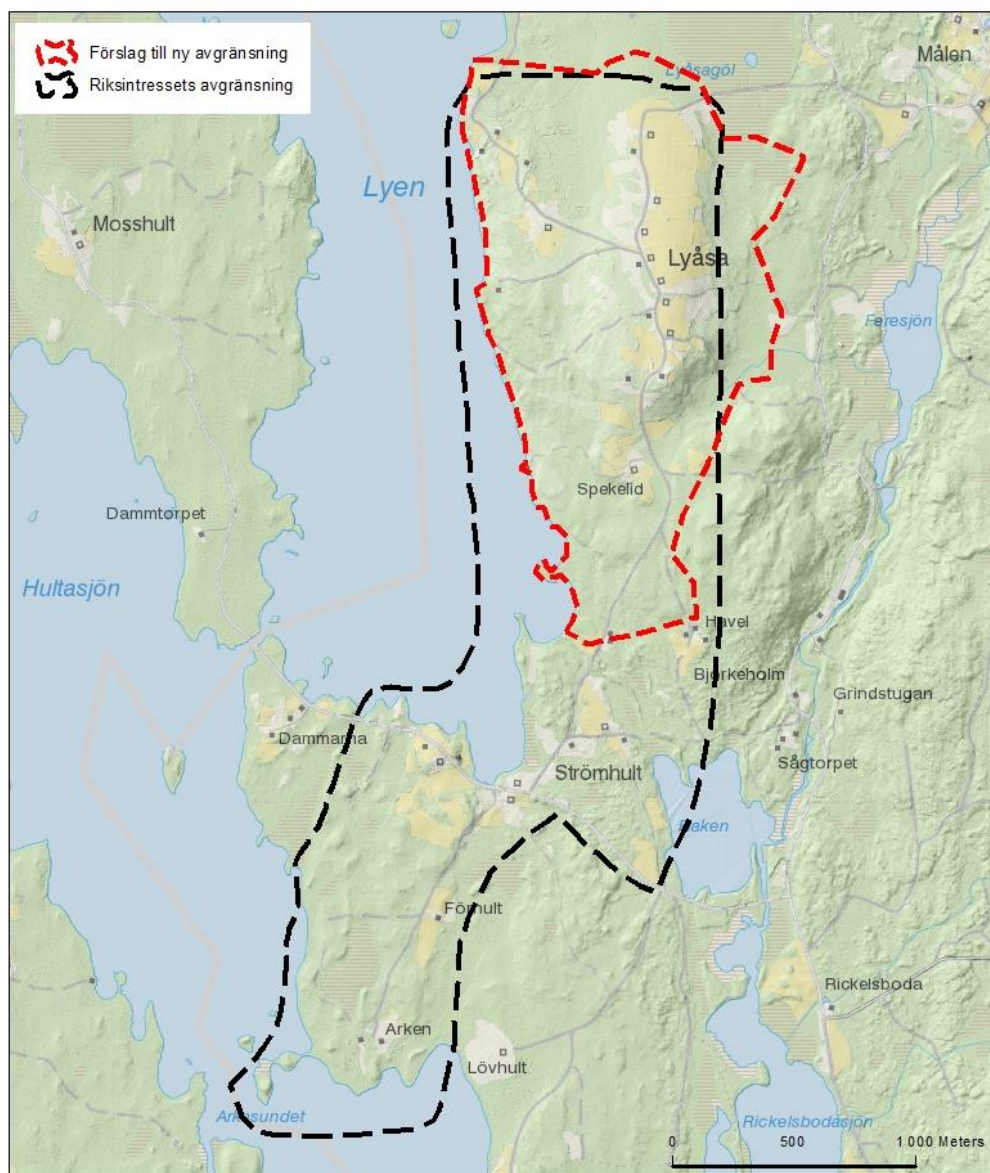
FÖRSLAG TILL ÄNDRINGAR

Mot bakgrund av vad som ovan påtalats har utredningen resulterat i ett förslag till en ny motivtext som bättre speglar riksintressets kärnvärden och representativitet i ett regionalt sammanhang. Skälet är delvis de negativa förändringar som riksintresset varit föremål för sedan det första riksintressebeslutet togs 1987 men framför allt för att nyare kunskap har spritt nytt ljus över landskapsutvecklingen i området. Fokus har därmed förflyttats till Lyåsa och den höjdrygg till vilken jordbruksnäringen och bebyggelsen varit anpassad under mycket lång tid. Förslaget till ny motivtext är som följer:

Motivering: Lagaskiftespräglad odlingslandskap och bebyggelse i småländsk marginalbygd vars lokalisering och anpassning till en för regionen typiskt moränhöjd (drumlin) uppvisar pedagogiska och representativa drag för den agrara landskapsutvecklingen i mellersta Småland. (Laga skifteslandskap, Bymiljö).

Uttryck för riksintresset: Odlingslandskapet med ängs- och betesmarker, åkerfälten med anslutande röjningsanläggningar (murar, rösen, stentippar etc). kommunikationsleder i form av brukningsvägar och byvägen. Torp/lägenheter och gårdsmiljöer med bebyggelse från huvudsakligen 1800-talet. Fornlämningsmiljöer med gravanläggningar från bron- och järnåldern och fossil åkermark i form av röjningsröseområden. Missionshus.

I konsekvens med den föreslagna förändringen av motivtexten föreslår utredningen följaktligen också en förskjutning av områdets avgränsning. Förslaget omfattar byarna Lyåsa och Spekelid, samt en mindre del av Strömhult (främst motiverat av fornlämningsmiljön) och följer i stort sett byarnas historiska inägor.

Förslag till ny avgränsning av riksintresset. Kartbearbetning: Stefan Höglin, 2016.

KÄLLFÖRTECKNING

- Christoffersson, I. (1989). *Kronobergs natur. Naturvårdsprogram för Kronobergs län*. Uddevalla: Länsstyrelsen i Kronobergs län.
- Hansson, M. (1999). Från renjägare till viking. En arkeologisk historia om södra Småland. i L. Johansson (Red.), *Landen kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv* (ss. 11-55). Växjö.
- Hembygdsförening, S. (1995). *Boken och Slätthög och Mistelås*. Moheda: Hembygdsföreningen i Slätthög.
- Höglin, S. (1998). *Agrarhistorisk landskapsanalys av Kronobergs län. Landskapsprojektets länsöversikt*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Larsson, L.-O. (1980). *Småländsk bebyggelsehistoria. I Från vikingatid till Vasatid. I:2 Allbo bd.* (Vol. Serie I. History an Geography 1:2). Växjö: Acta vexionesia.
- Kommunala planer och program:*
- Översiktsplan för Alvesta kommun, 2010
- Landsbygdsutveckling i strandnära lägen, TÖP 2013
- Vindkraftsplan för Alvesta kommun, TÖP 2010
- Lantmäteriet, Historiska kartor:*
- Lyåsa, Slätthögs socken, Geometrisk avmätning, 1708, Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäteriverket
- Lyåsa Lillegården, Slätthögs socken, Storskifte, 1808, Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäteriverket
- Lyåsa Nordregården, Slätthögs socken, Storskifte inägor, 1826, Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäteriverket
- Lyåsa Nordregården, Slätthögs socken, Laga skifte, 1874, Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäteriverket
- Lyåsa Södregården, Slätthögs socken, Laga skifte, 1835, Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäteriverket
- Strömhult, Slätthögs socken, Geometrisk avmätning, 1684, Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmäteriverket

Strömhult, Slätthögs socken, Geometrisk avmätning, 1708, Lantmäteristyrehsens arkiv, Lantmäteriverket

Ekonomiska kartan 5E6c Strömhult, 1950. Rikets allmänna kartverks arkiv. Lantmäteriet

Ekonomiska kartan 5E7c Trälsmo, 1950. Rikets allmänna kartverks arkiv. Lantmäteriet

Länsstyrelsen i Kronobergs län:

Kronobergs Natur, Naturvårdsprogram för Kronobergs län, 1989

Regionalt Kulturmiljöprogram, <http://lansstyrelsen.se/KRONOBERG/SV/SAMHALLSPLANERING-OCH-KULTURMILJO/KULTURMILJOPROGRAM/Pages/default.aspx>

Övriga källor:

FMIS, Riksantikvarieämbetet, <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>